

Puhutun ja kirjoitetun rajalla

Tommi Nieminen

Jyväskylän yliopisto

Laura Karttunen

Tampereen yliopisto

AFinLAn syysseminariumi Helsingissä 14.–15.11.2008

Lähtökohtia 1: Anekdotaaliset

- **Daniel Hirst** Nordic Prosodyssa Helsingissä 2008:
 - Onko kirjallisuudessa esimerkkejä huomion kiinnittämisestä prosodisiin ilmiöihin?
 - Miten prosodiaan voi ”tarttua”?
- **Robert Port** Speech Prosodyssa Campinasissa 2008:
 - ”kaikki on prosodiaa”
 - segmentaalisuus on kirjoitetun kielen luomaa harhaa

Lähtökohtia 2: Tieteidenväliset

- puhuttu vs kirjoitettu kieli yhtä hyvin tieteidenvälisenä kuin (kieli)tieteensisäisenä ongelmana
- fonetiikka & kirjallisuustiede
- puhuttu ja kirjoitettu kieli akselin kahtena ääripäänä
 - kirjoitetun kielen ominaisuudet työntyvät puhuttuun: ei esillä nyt, koska loppujen lopuksi *tavallinen* näkökulma
 - puhutun kielen ominaisuudet työntyvät kirjoitettuun: vieraampi näkökulma ainakin kielitieteilijälle

Puhuttu kieli

- puhuttua kieltä tarkastellaan usein yhä kirjoitetun kielen läpi
- puhutun kielen piirteinä nähty mm.
 - lyhyemmät syntaktiset rakenteet
 - täytesanat, diskurssipartikkelit
 - epäröinti
 - anakoluuttien runsaus
- mutta näissä näkökulma on kirjoitetun kielen!

Puhutun kielen ominaisuuksia *revisited*

- ”päälleikävä” variaatio
 - kirjoitettu kieli eristää paremmin lähettäjän viestistä → koodi(vaikutelma)n synty
- päällekkäispuhunta
- prosodia
 - paino, kesto, intonaatio, rytmi, ...
- para- ja ekstralingvistiikka
 - prosodian ja paralingvistiikan eron todellisuus?

Variaatio

- jokainen puhuja on erilainen
 - jokainen kirjoittajakin on erilainen!, mutta kirjoitettu kieli on diskreetimpää
 - onko fonologia vain kirjoitetun kielen haamu (Port 2008)?
- kirjoitettu kieli pyritty standardoimaan, puhuttua ei (ainakaan samassa määrin)
- toisaalta kaunokirjallisuudessa variaation esiin nostaminenkin voi olla tärkeää

Päällekkäispuhunta

- päällekkäispuhunta on yksi tyypillisimpiä vapaan dialogin piirteitä
- koska kirjoitus on lineaarista, päällekkäispuhunnan representoiminen on vaikeaa
- lähinnä on mahdollista irrottaa yksittäiset puhekatkelmat varmasta puhujasta
- toinen mahdollisuus voisi periaatteessa olla ”tekstimatto”

Prosodia

- prosodia on puheen keskeisimpiä piirteitä
- kirjoitetussa kielessä läsnä vain marginaalisesti
- ennen kaikkea kirjoitettu kieli vaatii diskreettejä askelia prosodian(kin) esittämiseen
- kirjoitetussa kielessä prosodiaa voisi jäljitellä esim. kirjasinkoon vaihtelulla (typografisesti hankalaa)
- useimmiten kirjoitettu kieli viittaa siis tulkittuun prosodiaan

Paino (ja rytmi)

- paino on prosodisista piirteistä helpoimmin representoitavissa – binaarisesti diskreettisenä
- funktiot kirjoitetussa kielessä ovat lähinnä fokus- ja emfaasipaino
- kuitenkin: rytmi on tärkeä tekijä kirjoitetussakin runoudessa
 - (mitä rytmi on? painoja? kestoja? ...)
- visuaalinen rytmi (kuvarunot yms.)

Kesto

- keston representointi kirjoitetussa kielessä olisi mahdollista (kirjainten toisto) – mutta sitä ei ilmeisesti juurikaan tehdä?
- puheessa kestolla on useita funktioita, joista usein keskitytään vain
 - distinktiiviseen pituuteen
 - keston painon foneettisena parametrina

Intonaatio

- intonaation representointi on vaikeaa tieteessäkin, saati kaunokirjallisessa tekstissä
- nykyinen tieteellinen käytäntö on tavallisesti merkitä tekstiin diskreettejä tasoja tai diskreeteissä kohdin tapahtuvia muutoksia → dynamiikan kato
- toisaalta voidaan viitata suoraan tulkintaan
 - saattaa johtaa virheelliseen ajatukseen, että prosodiassa muoto = merkitys

Paralingvistiikka

- kielen ”parasiitti”, loinen
 - ajatus koodista ja sen mukana tulevasta ”muusta”
 - onko eronteko lopultakin diskreetti vs. ei-diskreetti merkitys vai sitäköään?
- paralingvistiikkaan tarttuminen on tavallista, koska se voi puhua myös ”kielen koodin” ilmaisemaa merkitystä vastaan

Ekstralingvistiikka

- onko puhutussa kielessä edes mielekästä erottaa ”kieltä” siitä mikä ei ole kieltä mutta merkitsee – para- ja ekstralingvistiikasta?
- esim. keskusteluntutkimuksessa kiinnitetty jo huomiota äänensävyyn, katsekontaktiin, eleisiin, ilmeisiin, viittomiin
- kirjoitettu kieli ei taaskaan suoraan mahdollista representaatiota, joten viittaus on tulkintaan

Mitä kirjoitettu kieli tuo lisää puhuttuun?

- onko kirjoitetussa kielessä ilmiöitä, joille ei ole (ainakaan suoraa) vastinetta puhutussa kielessä?
- lähettäjän häivyttäminen
 - vrt. Derrida, joka korostaa tätä: kielen koodi nousee hyvin esille
 - toisaalta tämä on lähin kirjoitetun kielen vastine päällekkäispuhunnalle

Mitä seuraavaksi?

- puheentutkija toivoo radikaalia uutta ajattelua: kirjoitetun kielen haamut häivytettävä mielestä
 - mikä *ei* tarkoita, että kirjoitettu kieli olisi jotenkin ”väärin”
eikä sitäkään, että siihen pohjautuva kielitiede olisi ”väärin”
- kirjallisuudentutkija haluaa selvittää, miten suullisuus säätelee kertovan tekstin rakentumista laajemmin kuin vain suoran esityksen osalta